

Лесоустройството – предизвикателство пред съвременното горско планиране

Инж. Антоний Стефанов – управител на “Пролес-инженеринг” ООД и Председател на „БУЛПРОФОР – Браншово сдружението на практикуващите лесовъди и горските предприемачи в България”

– текстове липсващи в публикацията на сп.Гора;

– оригинал на текстове, които са частично променени

Настоящите бележки са в контекста на статията в бр.2 на сп.Гора от доц. И.Палигоров и д-р Ц.Ценов, и също така са свързани с предстоящата работа по създаване на нова наредба за горска инвентаризация и планиране (по чл.18,ал.1 от ЗГ-2011). Написаното в цитирания материал интерпретира новите законови разпоредби, опитва се да ги развие, някъде успешно, другаде - дискуссионно, а има и грешни, дори заблуждаващи постановки. Приветстваме идеята на сп. Гора да открие дискусия за лесоустройството точно в този важен етап - годината в която честваме 110 годишния юбилей на лесоустройството в България и в която влиза в действие нова законова и се изработва подзаконовата регламентация за него! Надяваме се да чуем препоръки и идеи за наредбата и отзиви за лесоустройството и за това което широката професионална колегия очаква от него. „Юбилейно” си запазваме правото за някой от следващите броеве да кажем повече думи за лесоустройството.

Приетите със ЗГ'2011г нови регулации касаещи горското планиране в голямата си част бяха очаквани, още повече, защото ние лесоустроителите още в 2000 год. предлагаме такива:

„Осезателна става необходимостта от установяването на методите на истинското управленско планиране, което да почива на следните основни принципи: интегрално стопанисване на всички горски (природни) ресурси, както и на агро-ценозите за постигане на устойчивост в развитието на един цялостен териториален комплекс; привличане на все по-широки кръгове от местната общественост и институции, като непосредствено заинтересувани лица, в процеса на планирането; диверсификация на дейностите в горите и в тази връзка - разкриване на алтернативни за ДЛ и за собствениците източници на доходи; респектиращо биоразнообразието и екологичните принципи развитие на горското стопанство; предоставяне на възможности за избор чрез алтернативни варианти на мероприятия, пред лесовъдите от практиката, което да стимулира тяхната инициативност, както и пряка отговорност за стопанисването на поверените им гори и т.н.”

(сп. Гора, бр....2000 г А.Стефанов: „Лесосустройството – настояще и бъдеще” / във връзка със 100 год.лесоустройство в България)

Сега от висотата на дистанцията, спокойно можем да потвърдим, че **ние сме мислили с един цял ревизионен период напред**. Ами - професионален навик или опит, от който за съжаление през всичките години досега*, с много малки изключения, управляващите горския сектор не поискаха да се възползват. (Наредба -6 (ДВ 27'2004 г, също беше изработена без участието на лесоустроители от практиката).

Нека в началото припомним един факт, който е „обществена тайна”, а именно че в процеса на работата по закона, по раздела за инвентаризация и горско планиране, имаше не малко пререкания. Повече от 50 изтъкнати специалисти от цялата страна, от ЛТУ, ИГ, ИАГ и от всички лесоустройствени фирми се събрахме (08.12.2009 год в Агролеспроект), за да предпазим закона от някои опасни тенденции. За съжаление нашите и на цитираните външни експерти, вкл. от катедрата по лесоустройство и по горска таксация, аргументи не бяха чути и в закона останаха лоши текстове, които могат вместо да подобрят да влошат качеството на проектирането.

Ето най-общо по-важните противоречия и опасности (по хронология от статията в бр.2).

Противоречие/Тема за размисъл 1-ва:

„Важен аспект при планирането е спестяването на време и разходи за изготвяне на плановете посредством намаляване на преките теренни измервания и наблюдения и въвеждане на информационни технологии. Пълната горска инвентаризация е необходима само в случаите на включване на нови площи ...” ... Предлага се разделяне на горската инвентаризация на „пълна” и „частична”, вместо сегашното деление на „главно” и „междинно”, което впрочем е по-точно.

Заблуда е обаче да се смята, че ако се намалят показателите за таксация при горската инвентаризация, примерно от 50 на 25 (чрез една „частична“ ГИ, както се предлага), работата на терена, времетраенето и цената ще се намали двойно! Нищо подобно – времето употребено за едно насаждение остава същото, същото е и вниманието, което се отделя при таксацията. Хората които от години работят тази дейност имат професионални навици и рефлексии, и не може да бъдат третирани като студенти, които сега се учат или си правят курсовата задача. Т.е. въпреки, че вече не се пипа месторастенето, то не може да се няма впредвид, когато на терена определяш, макар и таблично бонитета на насаждението, целта на стопанисването, или класа на сортиментност и т.н. Значи дори и да не се записва, месторастенето се „предъвка“. А трябва ли ако се установи че е грешно определено, или че има някаква настъпила промяна, ние да си зариваме главата в пясъка и да не го отразим!? Нещата са взаимосвързани и затова някои твърдения щяха да са смешни, ако не са толкова опасни последствията.

Искаме да кажем – нека да се определят приоритетите, наличните финансови ресурси (защото на терена и минутите са скъпи) и после да се каже – искаме 1-во - това, 2-ро – онова, ...още и местообитания, боядисване на граници (да? или не!?) и т.н., което сумарно струва ...толкова пари! Сега е пълен „буламач“ – едно пише в заданието, друго се приема от ЕТИС, трето са сметките към заданието (по видове дейности), а договора най-често няма нищо общо с нито едното от всичките тях! Хайде задружно да кажем стига на тази кошмарна практика!

Освен това „частичната“ / „междинната“ инвентаризация предполагат много стриктна дисциплина на стопанисващите. Не може да се отиде на такава ГИ и вместо гора на 80 години, да намерят 8 год. младияк, или култура... само защото насаждението е било до пътя или такъв сортимент им е трябвал... или се е провела някаква „случайна“ сеч. Т.е. частична /междинна ГИ може да има при стриктна дисциплина и много точно/надлежно водена отчетна документация, при несменяем управленски екип, поне през последните 5-6 години, при ясно дефинирани цели, параметри за наблюдение, осигурен финансов ресурс и т.н.

Естествено, ние лесоустроителите не бягаме и от собствените си грешки, и се стремим да ги избягваме. Затова обаче трябва да има предпоставки и общ консенсус за тяхното изключително значение и отговорност, която трябва да им се засвидетелства и която струва скъпо. Иначе има текучество или работа с по-слабо ниво на отговорност, респ. с повече грешки....

Относно използването на съвременни технологии (аеро или сателитни снимки, КВС, GPS и т.н.) ще напишем повече в следващия „юбилеен“ материал, но сега само ще подчертаем, че лесоустройствените фирми в момента са носители на техническия прогрес в целия горски сектор и всичко каквото е възможно те го прилагат в своята практика.

Противоречие/Тема за размисъл - 2-ра:

„Устойчивото управление на горите и неблагоприятните климатични промени изискват и налагат провеждане на друг тип инвентаризация, при която оценката за състоянието на горите да се извършва по възприетите европейски критерии и индикатори ... (бел.ав.: по т.нар. Паневропейски критерии – PEFC) ...за устойчиво развитие и ползване на горските ресурси”, ... което се постигало с инструмента на **национална горска инвентаризация** (НГИ)? Къде е малкият нюанс (дори уловка), която непрофесионалистите трудно разбират?

Непрофесионално (заблуждаващо) е да се твърди, че НГИ е някаква панацея и тя ще позволи събирането на по адекватни и точни резултати (информация), отколкото по традиционния у нас начин – чрез нормалната инвентаризация. В много от европейските страни се практикува този скъп и неточен способ, чрез НГИ, просто защото това е единствения начин да се събере необходимата информация. Там горите са в преобладанието си частни и таксацията и планирането им не са задължителни. Дори в Италия напр. всяка област си има свои правила за горска инвентаризация и планиране. В Германия е приблизително същото.

Освен това, колкото и съвършена да е методиката за НГИ, неоправдано голям ще е рискът да се получат множество грешки и непълноти, което в крайна сметка да доведе до значително по-изкривена информация от действителната. Традиционната / стандартна ГИ, дори и при още по-големи „грешки“ и недостатъци от приписваните й понастоящем, ще бъде многократно по-точна (все пак тя е подробна – по насаждения). И у нас е много евтина! (За инвентаризация и планиране у нас сега общо се плаща 8лв/ха, беше 13 лв през 2009 год, а в ЗЦЕ страни тя се движи средно между 15 и 25 евро/ха, при значително по-малък обем от работа.) При НГИ е възможно дори цели групи или категории гори да не бъдат „уловени“ от пробните площи (ПП). Изведнъж ще се окажем от страна с едно от най-високите

биоразнообразието, в среднестатистическа. Само за пример ще посочим клековите, чермуровите и др. формации с участие на редки и ценни видове, както и някои редки месторастения и местообитания и т.н.

Между другото, формулярите на европейските институции, които ползват тази информация, са доста „ларж“ и пригодени точно за информация „en gross“, защото са правени за Зап.Европейските страни. Точно срещу това понастоящем негодуват влиятелни европейски учени и специалисти от UNECE/FAO и др. Жалко е, че нашите учени не схващат това, а трябва някой отвън да им го каже: по тази тема (има или няма място НГИ в България), при последното си посещение у нас през 2006 год, проф. Ж.Ф.Шюц (световноизвестния учен по лесовъдство и Президент на „Про Силва – Европа“) каза недвусмислено, че след като имаме на 100% подробна инвентаризация на ГФ, ние нямаме нужда от инструмента на НГИ, защото тя е много скъпо мероприятие, **а и че доколкото ни познава** се съмнява, **да можем да я приложим както трябва.**

Противоречие/Тема за размисъл - 3-та:

„Съвременните мениджъри / лесовъди в горите не могат да работят при „предписани“ планове или модели, изготвени от хора, които не познават условията в региона, конкретните насаждения, без реална цялостна представа за необходимото в едно стопанство, съобразно потенциала му.“ Това схващане **в много голяма степен е не само заблуждение, то** е непризнаване на сегашните реалности, **а също така е и много вредно защото** въвежда в заблуда широката лесовъдска колегия.

За лесовъдите / ръководители по места знаем какво им се случваше през всичките последни 20 години. За съжаление от мислещи и прилагачи лесовъдството професионалисти, много от тях бяха превърнати в обикновени, рядко мислещи изпълнители, затънали в бумашина **и трепереци за местата си.** Нивото на горското образование също много е спаднало (по всеобща оценка). **На кой не му се иска всичко да е като в Германия: през 10-летието всеки кубик отсечена маса да е отразена на съответното място, да не се променят границите със „случайни“ сечи и т.н.**

Неприемливо е да се твърди за лесоустроителите, че са хора които не познават условията в едно стопанство и на конкретните насаждения. Ами точно това е тяхната работа – на място на терена, при ГИ /таксацията/ на насажденията, да набележат и върното мероприятие. **За 1 година време те буквално „изтърбушват“** всичката нужна им информация, вкл. такава, която после остава за „собствена“ консумация. За това кратко време, ръководителят на проект вече знае доста повече неща дори и от някои директори. Директора (мениджъра) много често е нов, старши лесничите – също доста редовно се сменят, а лесничите често са със задочно, или дори 2-годишно образование от някоя „школа“ и се губят в гората! Значи не може да се твърди за лесоустроителя, че е външен. Освен това той разполага с далече по-модерни средства (софтуер, АФ или космически снимки от 1-2 години) и т.н. и улавя всички „забегки“ на ДГС. Той има примера от много други сходни обекти, където е работил и може да сравнява и предписва по-верни решения. Той е онази *трета независима инстанция*, която е прието да прави външните одити (при сертификацията) и ревизии (в случая с горската инвентаризация). Не е приемливо, по който и стандарт да се гледа, стопанисващия сам да си определя местата и количеството за сеч! Ако беше така, досега повечето гори около пътищата и други удобни участъци да бяха изсечени. Ние знаем много случаи, вкл. от последните 1-2 години и затова го твърдим. Верния подход е, че трябва двете страни да полагат съвместни усилия проектът /планът/ да бъде по-добър. **Не директорът да се държи надменно или „непричём“, а да диша във врата на р-ля на проекта и да съдейства с каквото и както може, защото проектът/планът веднъж се правят.**

Значи според нас при сегашната ситуация, ако действително се прецени, че трябва нещо да се променя в тази посока, онова което може да се направи е да преминем към вариант на „швейцарския модел“ – лесоустройството да посочва вида сечи, възобновителна или отгледна (промеждутъчна) по насаждения и да дава допустимия размер на ползуването – максимума за възобновителните, и минимума за отгледните /промеждутъчните сечи. Но в ГСП не може да няма размер на ползуването, по насаждения и общо, **защото иначе това няма да е план, а нещо друго.**

Тук искаме да разсеем и една друга вредна теза, че инвентаризацията може да я прави един изпълнител, а планът друг. **Това могат и го твърдят хора изцяло скарани с практиката. 50 души, вкл. професори, доценти и пр., на семинара на 12.08.2009 год, в Агрореспект, го казаха на работната група към ЗГ, но „корифеите“ не го проумяха! Пак ще повторим, за широката аудитория. Това е издевателство над лесоустройството (над горското планиране), а и над стопанисването изобщо, защото **ще плащат всички!** Двата процеса са неразривно свързани и който е на терена за да таксира**

чрез напр. „частична инвентаризация“, той има предпоставките и е компетентен да извърши и планирането. Това е и икономически и професионално най-нормалното. Другото значи разминаване във времето, изчакване единия да свърши, да му се приеме работата, да предостави информацията (в съответните формати), да му се плати, и всичко това в един цялостен срок от около 18 месеца. После всички тези процедури трябва да се повторят, макар и с друг възложител (ДГС/ДЛС) което обаче е преодолимо, и евентуално с нов изпълнител, да се напасне информацията от инвентаризацията, да се отиде пак на терена (защото от канцеларията, макар и по относително пресни данни, и дори от същия изпълнител, проектиране не се прави, или то води точно до тези лоши резултати, които никой не желае), да се изработят съответните разчети, да се приемат/предадат и да се изтърколят още ок.18 месеца, за приблизително същата цена. Значи двойна работа за двойна цена! Кому е нужно? Ние знаем, а ако някой не се досеща, нека да ни се обади да му кажем. И колко време едно ДГС ще бъде в ревизия? Колко години и кой ще му подписва план-извлеченията?

Жалкото е, че винаги грешките се усещат след като са нанесени чувствителни вреди. В лесоустройството, чиято 110 годишнина ще честваме тази година, такива грешки ще има да кърпят най-малкото през целия следващ ревизионен период. Нещо толкова „нормално“ за българите, което обяснява и сегашното състояние на сектора 20 години по-късно.

Тема за размисъл - 4:

Нека тук свалим на масата няколко парливи въпроса, които майче никой няма куража да изрича и тълкува открито. Тук-там само някои от старите колеги лесовъди от практиката са изказвали гласно свои прогресивни идеи, в т.ч. и най-вече инж. Христо Вълчевски и д-р инж. Иван Костов (науката не е активна по тези въпроси, а имаше предложения още при приемането на Наредба-6).

Такива парливи въпроси са например: **постоянните граници на подотделите, стопанските класове / функционални групи / турнусът на сеч, изчисляването на текущ прираст за всяко насаждение, работата по доминиращи височини и т.н.**, които поставяме отново след 2004 годи.

Стопанските класове – да или не, под каква форма в бъдеще да се групират горите. Това се свързва предимно с формата на стопанисване „сечищна“, „изборна“ или както предлага д-р И.Костов смесена „изборно-сечищна“. Ние сега прилагаме избирателно двете форми, като в някои стопанства те съжителстват, напр. в Боровец, а комбинираното „изборно-сечищно“ стопанисване се предлага като преходно между сечищното и изборното, т.е. то е междинна форма за трансформация. Ако се приеме този логичен подход (без напълно да се отрича „сечищното“ стопанисване, значи пак някой трябва да „обозначи“ и предложи тези насаждения в една група насаждения. (За тях ще има избрани правила за големина на подотделите – само по естествени релефни граници, и др.п).

1. „Сечищното“ (дърводобивно) стопанство ще продължава винаги да има огромно значение, не само икономическо, но и социално. Оказва се при определени условия и с голямо екологично значение, напр. култури за интензивно отглеждане на биомаса и за улавянето на въглеродните емисии. То не може да се отрича, каквато тенденция се наблюдава от действията на много отговорни лица в сектора сега. Дори проф. Ж.Ф.Шюц е много внимателен, и неговото учение е именно за „икономически изгодното“ природосъобразно лесовъдство. Индикаторът, който се проследява от UNECE/FAO) и се изисква информация е по класове на възраст и/или по класове на диаметър (тук по-долу). Да това е близко до метода „Антонов“ на производствените групи, но сега той може да се детайлизира съобразно реалностите. Напр. „сечищното“ стопанство да се диференцира освен по класове на възраст, още и по дебелени, защото това е икономически важния показател. Освен това по този начин може да се направлява стопанисването към определена разновъзрастна структура, ако се насочва ползуването към определени диаметри, което ще се наложи като насока със заданието. Т.е. и при „сечищната“ форма може да има реверанс към природосъобразното стопанисване.

2. „Изборната“ форма на стопанисване може да се приеме за всички останали функционални групи (освен производствените), където има подходящи насаждения с реално съществуваща разнородна (основно разновъзрастна) структура.

3. Комбинираната „изборно-сечищна“ форма на стопанисване (за трансформация на насаждения от „сечищна“ към „изборна“) може да се прилага с предимство във всички „не-производствени“ функционални групи, които нямат „изборна“ /разновъзрастна/ структура, но това не трябва да е „табу“ и ако има и други иждания – те да се приложат (след като се посочат с областния план за развитие и/или със заданието за проектиране). Фактически доколкото във всяко горско и ловно стопанство има подходящи насаждения, може да се заделят участъци за изборно и изборно-сечищно стопанисване, където да се прилагат изложените принципи за трансформация.

При такова диференциране, не остава място, а и логиката на управление на съответните функционални групи не го допуска, прилагането на „сечищно“ стопанство извън насажденията със строго производствени функции.

Във всички групи икономическата категоризация, вместо по стопански класове, може да се приеме и да бъде по класове на възраст и по класове на дебелини (< 19см; 20-39; 40-60 и >60 см), както изисква UNECE/FAO (Критерий 1, индикатор 1.3 от паневропейските критерии), които да се наименоват по подходящ начин.

Защо (трябва ли?) или как да се откажем от класификацията по стопански класове. Досега няма измислена по-добра класификация, която едновременно да ни казва и за дървесния вид, и за неговата производителност, и за целта на производството и за ориентировъчната възраст при която тази цел се постига и т.н. В момента, цялото ни лесоустройство и лесовъдската практика са така ориентирани. Тъй като лесовъдството, а с него и лесоустройството са консервативна наука и практика, вероятно е по-целесъобразно за времето от един ревизионен период – докато за повечето стопанства се извърти един цял 10-годишен период, да се водят едновременно и стопанските класове, и новите категории, каквито и ако такива се приеме да има. Това и сега се прави, като се пише стоп.клас за горите със специални функции (за удобство, защото се дава повече информация).

Класификацията по видове гори е полезна и на нея се гради повечето статистическа информация. Според нас обаче, не е целесъобразно да останем само на деление по видове гори, като всичката информация и всички групи се префасонират и се ориентират само и единствено към видове гори. Те и сега са водещи и се обособяват в групите гори със Спец.функции, но не е единствено. Производните разпределения - по класове на възраст, по класове на диаметър (ново), по вид на насажденията, по дървесни видове, по бонитети и т.н. трябва да продължат да се спазват. Нещо повече, с оглед да се подчертае по-големото значение на растежните условия за биологичното разнообразие, ще предложим да се прави и разпределение (класификация) по типове месторастения. С това ще свалим по-близо до практиката екологичния подход на стопанисването, като очертаем поточно потенциалните възможности за вариантите на стопанисване. Работната група трябва да избере един подход, който максимално запазва досегашния формат информация и същевременно отговаря на съвременните изисквания.

Турнусът на сеч – тази категория, вече има не малко противници (в отбора на природолюбителите) и също така – защитници. И за двете групи обаче, понятието „**сортиментна зрялост**” би звучало може би също така или дори по-приемливо. Защото сортименти има във всяка възраст (етап на развитие), и във най-изборната гора. Дори там има по няколко сортимента едновременно. (Този въпрос с малко допълнения /указващи напр. растежните условия и дървесния вид/ може да се реши, ако се възприеме методът по групи класове на дебелина.) Това е и един от водещите принципи в „Про-силва” лесовъдството. От тази гледна точка не е необходимо да се определя един единствен турнус на сеч. Дори той е повече заблуждаващ, защото при сегашните стопански реалности, търсенето във всеки един момент може да бъде различно, т.е. днес един сортимент да е ценен, а утре – друг. Значи **собственикът / стопанисващия трябва да знае къде в гората какви сортименти има, и какъв е лимитът му за ползуване от тях (!)** по насаждения, независимо от формата на стопанисване (сечищна, изборна или комбинирана). Впрочем точно това сега ние го правим (Пролес-Инженеринг), като даваме прогнозните таблични сортименти за всяко насаждение, но друг е въпроса дали и доколко се използва, а и винаги има място за усъвършенстване. Дори имаме случай (ДЛС Алабак), където за всяко насаждение от изборния ст.клас, се дава графика по *BDq метода* за броя на излишните или липсващи дървета по степени на дебелина (под ръководството на проф.Г.Рафаилов).

Функционални групи „*Независимо от собствеността не могат да се залагат само стопански цели, без да бъдат съобразени с другите функции на гората*”.

Бъдещите областни планове за развитие (ОПР) в голяма степен ще почиват на опита натрупан при съставянето на планове за управление на защитени територии, защото по същество като рамков документ те са именно с такава компетенция и обществена значимост. Лесовъдския опит е обогатен от бащата на природосъобразното лесовъдство – професор Шюц, който в своето учение и практика от последните 20-30 години „**Про-силва**”(за икономически изгодното природосъобразно лесовъдство), обосновава четири функционални групи: **естествени или биоecологични; защитни; рекреационни и производствени**, като е разработил за всяка от тях подходящите лесовъдски практики (БУЛПРОФОР, Бюлетин No4, 2005 год).

Както за повечето тук засегнати теми, така и за неразгледните, но отдавна повдигани от нас въпроси (напр. за изчисляването на текущ прираст на насажденията и на доминиращата височина, трябва ли те да се определят, можем или не можем, има ли база или такава липсва, а защо нищо не прави науката и горската администрация по въпроса и т.н.), ще се търсят отговори по време на работната група по изработка на новата наредба за горска инвентаризация и планиране.

* От тогава насам в редица други публикации и прояви, ние самите сме били критици на лесостроитството, както и инициатори на множество конкретни предложения, които за съжаление най-често никой не чуваше. [сп. Гора, бр... 2006 „Лесостроитството – фундамент на устойчивото стопанисване на горите“ (за 105 год. на лесостроитството); „Доклад за взаимовръзките между традиционното лесостроитствено планиране и многофункционалното планиране за нуждите на устойчивото стопанисване на горите в България“ – 2007г, Фондация „Силвика“; „Доклад за европейски практики в управленското планиране за устойчиво стопанисване на горите“ - 2008 г, ГТЦ], както и семинари проведени на: 15.12.2004 год (с резултат – наш Меморандум до НУГ, 29-30.03.2007 год (Юндола, с „Решения“); 08.12.2009 год (с наш Меморандум до ДАГ) и също така две писма (от 10 и 17.02.2005) с предложение до ДАГ за провеждане на Национална конференция на тема „Планиране и стопанисване на българските гори на прага на XXI век“ (останала без отговор)].